

KÜRESELLEŞMENİN YARATTIĞI GERİLİM!

Öğr.Gör. Dr. N.Filiz İRGE*

I- GİRİŞ

Bugün bütün duvarları yıkıp geçen, yıkmasa da gedikler açan küreselleşme günümüzün en çok tartışılan konusu haline geldi. 20'nci yüzyılda dış politika dış ticareti belirliyordu. 21'nci yüzyılda ise tam tersi olmakta. Diğer bir ifadeyle dış ticaret dış politikayı belirler duruma gelmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonunda doğan uluslararası sistem, kendinden önceki çok kötü ekonomik deneyimler ve savaşların tekrarından sakınılabilecek yeni bir uluslararası düzenin kurulmasıyla ilgilenen hükümetlerin yöneticileri arasındaki bir anlaşmanın sonucuydu. Bir taraftan barışı sağlamlaştıracak ve garanti (teminat) altına alabilecek, diğer taraftan dünyanın ekonomik entegrasyonunu teşvik etmeye yönelik ticaret ve finans politikalarının bazı kurallarına saygı göstermek zorunluluğunu yerleştirerek, tüm ülkelerin ekonomik büyümesini gerçekleştirecek bir dünya düzeni yaratmak söz konusuydu.(1)

Bretton Woods Anlaşmalarını 1944 yılında onaylayan 44 ülkenin temsilcileri, zararları ortaya dökülen bir geçmişin gelecekte tekrarından sakınmak istediler. Önceden kestirilebilir bir dünya ekonomik düzenini yeniden kurmak ve özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarına giden dönem boyunca baskın çıkan para krizinin tekrarını engelleyen uluslararası kurumları meydana getirmek gerekiyordu.(2)

IMF (Uluslararası Para Fonu; Ulusal paraların karşılıklı değişim paritesini belirlemek amacıyla) ve

* M.Ü.İ.B.F.

IBRD (Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası; sermayenin uluslararası hareketi ile ilgili düzenlemeler amacıyla) dünya ekonomisinin bir bütün olarak düzenlenmesi amacıyla Bretton Woods Konferansı ile örgütlenen küresel kurumlardır.

IMF ve GATT(a) (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) birlikte uluslararası ekonomik düzeni yoluna koymaya yönelik en önemli kurumlardandır. Eğer bu kurumların hangisinin daha ünlü olduğunu araştıracak olursak IMF'nin - Uruguay Round'ı süresi dışında - GATT'dan daha fazla kamunun dikkatini çektiğini söyleyebiliriz. İki kurum karşılaştırıldığında IMF'nin yıllar esnasında kendi ilkelerini günün gerçeğine uyarlamak için değiştiğini söylemek mümkündür. Oysa GATT'ın kendi özgün prensiplerinin meşruluğunda ısrar ettiğini görüyoruz.(3)

Soğuk Savaş döneminin kutuplaşma ortamı (kapitalist blok-komünist blok) bloklararası bir yarışma ortamı olarak düşünülebilir. Kamplaşmanın getirdiği yarış daha çok iki kavram - kalkınma ve gelişme - üzerine temellenmiştir. Bu nedenle II. Dünya Savaşı sözü edilen kavramları ön plana çıkarması bakımından bir dönüm noktası olmuştur.

Uluslararası sistemin iki merkez kamp etrafında döndüğü bloklaşma yıllarının başında, bugün Maastricht Antlaşmasından itibaren AB(b) olarak adlandırılan 1957'de 6 Batı Avrupa ülkesi tarafından Ortak Pazar adıyla kurulan bölgesel nitelikli entegrasyonlar da oluşmaya başlamıştı.

II. Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren dünya ekonomisi 1970'li yılların başına kadar (70'li yıllar dünya ekonomisinin geçiş dönemi olacaktır) Soğuk Savaş ortamının yol açtığı kamplaşmanın paralelinde yaratılan kurumların etkisinde oluştu. 1980'li yılların başından itibaren dünya ekonomik düzenini belirleyen bloklaşma düzeninden çok farklı bir Yeni Ekonomik Düzen oluşmaya başladı.

1970'li yılların başında dünya pazarlarındaki paralar, altın ve hammaddeler üzerinde büyük spekülasyonlarla başlayan sarsıntı, Bretton Woods para sisteminin çökmesiyle (doların altın döviz standardından ayrılması) sürdü.

OPEC'in petrol fiyatını 1973 sonunda patlatması ve ABD'nin Vietnam'daki yenilgisi bu dönemin doruk noktasıdır. 1974'den itibaren bütün göstergelerin olumsuzlaştığı görülüyordu. Gelişmekte olan ülkelerin(c) dış borç yükü giderek artıyordu. 1979-80'deyse petrol fiyatında yeniden yüksek oranlı bir artışı OPEC patlatınca, Latin Amerika dış borcu çok yüksek ülkeleri borç faizlerini ödeyemez duruma düştüler.(4)

İşte Yeni Ekonomik Düzen tanımıyla 1970'li yılların sonu 1980'li yılların başı arasında tam serbest piyasa ekonomisi - küreselleşme he-

defleri, bu sırada gündeme getirildi. Bu dönem ABD'de R. Reagan'ın, İngiltere'de ise M. Thatcher'ın iktidara geldikleri yıllardır.

Mikhail Gorbaçev'in Sovyetler Birliği'nde KP (Komünist Parti) Genel Sekreteri seçildiği Mart 1985 tarihinden itibaren radikal reform politikalarının(d) çizgisine uygun olarak iki süper güç arasındaki ilişkiler de bu tarihten başlayarak yeniden yumuşama sürecine girdi. 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra Doğu Avrupa ülkelerinde çoğulcu siyasal rejimlere geçilmesi, Soğuk Savaşı bitiren başlangıç oldu.

Bundan böyle yeryüzünün sınırlarını paylaşan kapitalizmin dünyada yayılmasını dile getirme, tüm dünyada sermaye birikimine engel olan yönetmelikler ve fizik sınırların parçalanmasını ifade etmek demektir. Bu anlamda dünya ekonomisi, ulusal pazarların devlet tarafından geniş biçimde korunduğu, sermaye birikiminin ilk temelini oluşturduğu basit bir uluslararası ekonomiden daha fazla bir anlam ifade ediyor. Dünyasallaştırma olayı, bu süreç içinde bir devamlılıktan daha çok bir değişimi ifade etmekte.(5)

Dünyasallaştırmaktan söz etmek, dünya üzerinde bir ekonomik sistemin - kapitalizmin - etkisinden (nüfuzundan) söz etmek demektir. Bu etki önce jeopolitik alanda ortaya çıkıyor. Sovyet Blokunun çöküşüyle kapitalizmin yayılmasının en büyük engellerinden biri ortadan kalkış oldu. Bugün Çin gibi komünist rejimlerin var olduğu ülkeler, sermaye akımına ve pazar ekonomisine kısmen açılma politikalarına mecbur oluyorlar. Afrika'da, Latin Amerika'da kapitalizmin istilası, uluslararası finans kurumları, IMF ve Dünya Bankası tarafından sistemli bir biçimde teşvik edildi. 1980'li yılların başında bu bölgeleri vuran borç krizi yüzünden güç duruma düşenler, tüm güçlerini borçlu ülkelerin ekonomik kurumları ve politikalarını, amacı pazar ekonomisinin mantığının yayılmasını gerçekleştirmek olan reformun hizmetine koyuyorlar.(6)

Fakat kapitalizmin bu evrensel etkisi jeopolitik alanın çok dışına taşıyor. Bu etki bir blokun diğeri üzerindeki zaferine indirgenemez. Bu etki gerçekten devletlerarasına ilişkin bir sistemin mantığını aşmaya, bir devletlerarasılaştırma kanallarının mantığı ile yer değiştiren bir sistemin mantığına yöneliyor.(7)

II- SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNİN PARÇALI BÜTÜNSELLİĞİ

II. Dünya Savaşı'nın bitiminden 1991 yılında Sovyetlerin dağılmasıyla son bulan Soğuk Savaş döneminin kutuplaşma ortamı (ABD liderliğinde kapitalist blok - Sovyetlerin liderliğinde komünist blok) bloklararası bir yarışma ortamı olarak düşünülebilir.

Her iki blok da bu dönem boyunca kendi sisteminin ekonomik ve si-

yasal felsefesini dünyada daha fazla kabul ettirmeye ve daha çok nüfuz alanları kazanmaya çalıştılar. Bloklaşma bir taraftan dünyayı bölerken, diğer taraftan da kontrolün blok önderlerinin elinde (tekelinde) olduğu bir düzen vardı. Bu düzen blokların silahlanma yarışına verdikleri hızla ivme kazanan yıldı (dehşet) dengesinin de yarattığı kontrollü bir düzen-
di.

Dolayısıyla bu dönemde düzen, tercih edilen belli bir modeli hayata geçirmek anlamına geliyordu ve yine bu düzende bir kamp etrafında toplanmış olan ve birbirleriyle oranlı güçler söz konusuydu.

Savaşın yol açtığı dünya uluslararası sistemindeki ekonomik ve siyasi dengesizliği düzeltmek amacıyla, uluslararası alanda girişilen askeri, ekonomik ve siyasi örgütlenmeler böylece oluşmaya başladı.

Günümüzün uluslararası örgütlerini ve kurumlarını gösteren baş harflerden meydana getirilen kısaltılmış yeni kelimeler konuşma dilimize girerek, dünya ekonomisini bir "baş harfler ekonomisi (GATT, EPU, CECA, CEE, NATO vd.) haline getirdi.(8)

Teknik ve uzman kurumlar uluslararası alanın farklı yönlerinde çalışmalarına başladılar. Örneğin; BM, Unesco, Uluslararası Çalışma Örgütü, Uluslararası Kalkınma Bankası, Uluslararası Para Fonu, Dünya Sağlık Örgütü, Uluslararası Havacılık Örgütü vd. Aynı dönemde Avrupa Konseyi, Nato, Varşova Paktı, Arap Birliği, Afrika Birliği gibi askeri ve siyasi amaçlı bölgesel ya da kıtasal örgütlenmeler de kuruldu.

Yine aynı dönemde bölgesel entegrasyonlar da oluşmaya başlamıştı. Örneğin Sovyet bloğunun ekonomik işbirliği ve yardımlaşma konseyi olan Comecon ve Batı Avrupa'nın ekonomik örgütlenmesi olan Ortak Pazar da savaş sonrası dönemin gerekli kıldığı örgütlenmelerdir.

Nükleer güce sahip olmak, sistemde yer alan devletlerin uluslararası politikada askeri ve siyasi açıdan etkilerini koymasına anlamında büyük önem taşımış, nükleer silahlara ilişkin gelişmeler de güç dengesini etkilemesi bakımından son derece önemli olmuştur.

Her ne kadar doğu-batı çelişkisi ve nükleer silahlanma yarışı 1945'ten bu yana geçen dönemle birarada yer almış bulunmaktaysa da, ikisi de birbirinden farklıdır; bunlar aynı zamanda özgün, tarihsel anlamı ile Soğuk Savaş'tan da farklıdır. Soğuk Savaş dikkatlerin askeri ve stratejik çekişmeler üzerinde yoğunlaştığı ve karşılıklı görüşmenin en düşük düzeyde kaldığı ya da hiç olmadığı belirli bir global anlaşmazlık dönemi demektir.(9)

Doğu ile Batı (komünizm-kapitalizm çelişkisi) arasındaki çelişki 1945'ten itibaren, coğrafi ve politik yönden ağırlık kazandı. Gerilimin

daha az ya da daha çok yoğunlaştığı dönemleri oldu. İşte Soğuk Savaşı "sıcak" savaşıyla maksimum uzlaşma gibi iki uç arasında bir ara durumu, global toplumsal çelişkinin belirli bir evresini anlatan bir terim olarak kullanımını gündeme getiren bu dalgalanmadır. Gerek sağda, gerekse solda, Soğuk Savaşın 1945'ten beri (hatta 1917'den beri) var olduğunu ileri sürenler uluslararası toplumsal çelişkinin sürekli olduğunu söylerken haklıdır; ancak bu süreçteki dalgalanmaların değişik evrelerini hafife alma eğilimi gösterirler... Global toplumsal çatışma iki rakip sosyal sistemin varoluşunun kaçınılmaz bir sonucudur ama, Soğuk Savaş sözü edilen sınırlı anlamında, bu global çatışmaya kaçınılmaz olarak eşlik etmez.(10)

Nükleer kuvvetlerin rol oynadıkları çift kutuplu dengeyi kuran süper devletlerin ve müttefiklerinin gerçek kuvvetlerini seçebilmek güçtür. Teknolojide kaydedilecek ilerlemeler, kuvvet ibresini kısa zamanda değiştirebilmektedir. Diğer yandan, nükleer savaşta, müttefiklerin yer alacağı geniş bir güvenlik çemberine ve cephe derinliğine ihtiyaç yoktur. Hatta denilebilir ki, küçük müttefikler, nükleer silah sahibi süper devlet için, bir risktir. Müttefiklerin çıkarları, yalnız karşı blokta gelebilecek tehlikeler konusunda süper devlette birleşmektedir. Koalisyon üyelerinin politik, ekonomik ve kültürel bakımdan ayrılmaları ve hatta aynı blok içinde iyi ilişkiler kuramamaları mümkündür.(11)

Çift kutuplu diğer bir deyimle bipolar dengede üç tür aktör vardır; birbirine cephe almış durumdaki iki büyük devlet veya süper kuvvet, koalisyon liderleridir. Güvenliklerini çift kutuplu dengenin gölgesinde arayan devletler, koalisyon liderlerinden birinin veya diğerinin müttefikleridir. Ayrıca bloklardan hiç birine katılmamış olan uluslar, bir üçüncü grup halindedirler.(12)

Nitekim ABD'nin serbest piyasa ekonomisini, SB'nin ise merkezi planlamayı temsil ettiği blokların her biri kendi egemenlik alanları içinde yer alan devlet grupları arasındaki koordinasyona (işbirliğine) büyük önem veriyordu.

Adım adım - yeni bir ilke - devletlerüstü bütünleşme ilkesi öne çıktı. Küresel manzara giderek daha fazla, devletlerin kendileri arasında değil, devlet grupları arasında karşılıklı varoluşun ve rekabetin sahnesi olarak görüldü. Bağlantısız devletlerin bağlantı kurma yönündeki girişimleri, bu yeni ilkenin üstü kapalı bir biçimde kabulüydü.(13)

Soğuk Savaş yıllarının başlarında bağımsızlıklarını yeni kazanan devletler kalkınmalarını bu iki blokun dışında kalarak ve benzer bir dış politika uygulayarak gerçekleştirmek istediler. Asya ve Afrika'nın genç devletleri 1955 yılında yapılan Bandung Konferansı'ndan sonra Doğu ve Batı bloklarının dışında kalmayı tercih ettiklerinden, bağlantısızlık politikası izlemeye başladılar. Bu grup bloksuzlar olarak da tanımlanır.

Bununla birlikte uluslararası sistemden soyutlanacak biçimde bir yansızlık politikası da izlemediler.

Üçüncü Dünya Ülkeleri olarak da nitelendirilen bu ülkelerin ortaya çıkışı, uluslararası sistemde çok merkezliliğe doğru değişimde etkin bir rol oynadı.

Ne var ki, Bandung girişimi, en azından bir noktada hemfikir olan iki süper güç tarafından etkili bir biçimde güçten düşürüldü. Zira iki güç de dünyanın geri kalanına 19'ncü yüzyıldaki devlet kurma ve sınırlarını çizme yarışındaki "boşlukların" 20'nci yüzyıldaki muadili gözüyle bakıyordu.(14)

Buna karşın 1962 yılından itibaren bloklararası ilişkilerdeki gerginlik giderek azalma (detant-yumuşama) eğilimi gösterdi ve her iki kamptaki bütünlük de bozulmaya başladı.

1970'li yıllar iki kutuplu sistemin giderek gevşemeye başladığı yıllardır. 1973'de petrol fiyatlarının artması, dünyada büyük bir enerji krizinin yaşanmasına yol açtı. Aynı türden bir kriz de 1979'da yaşanacaktır. Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen tartışmalarının başlaması ile zengin kuzey ülkeleri güneyde yer alan az gelişmiş ülkelerin diyalogu gündeme geldi. Aynı dönemde yaşanan bir dizi önemli olay (örneğin BM Genel Kurulu'nun Filistin'i taksimi sonucunda mücadelesini siyasal alana kaydıran Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ile İsrail arasındaki savaş vd...) uluslararası sistemin iki kutuplu özelliğinin giderek gevşemesinde önemli bir rol oynadı.

1975 yılında blok ülkelerinin katıldığı Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Anlaşmasının (Helsinki Anlaşmaları) imzalanmasına karşın Asya ve Afrika ülkelerindeki karışıklığın giderek artması ile yumuşama süreci sona erdi.

1980'li yılların başında süper güçler arasında silahlanma yarışı yeniden hız kazanırken, 1980'li yıllar bilim ve teknikteki ilerlemelerin hızla değişiklikler yaratmasına da sahne oldu. Bu durum ülkeler ve firmalar arasında teknolojik gelişmelere bağlı olarak işbirliği biçimlerini ortaya koyan uluslararası ticareti etkiledi. Özellikle bilim ve teknikle ilgili yeni bilgilerin ulustan ulusa aktarılması hız kazandı.

M.Gorbaçev'in SB'nde KP (Komünist Parti) Genel Sekreteri seçilmesinden(e) (1985) itibaren iki süper güç arasındaki ilişkilerin 1980'li yılların ortalarından başlayarak yeniden yumuşama sürecine girdiği görüldü.

1989 yılında Soğuk Savaş döneminin simgesi haline gelmiş bulunan Berlin Duvarının yıkılması ve Almanyanın birleşmesi(f) Doğu Bloğunun çöküşünü de beraberinde getirdi.

Uluslararası sistemin iki bloklu özelliğinin çözülmesi tüm dünyada küreselleşme tartışmalarını da gündeme getirdi. Bir yanda "tek dünya sistem'i" oluşturma anlamında küreselleşme çabaları, diğer tarafta ekonomik ve siyasi bütünleşmelere daha fazla yönelme anlamında entegrasyon hareketleri 21'nci yüzyıla girilen dönemin üzerinde en çok durulan konuları haline geldi.

III- KÜRESELLEŞME KAVRAMI VE OLGUSU NEYİ İFADE EDİYOR?

Küreselleşme konusu dünya ekonomisinde iki kutuplu sistemin çözümlene sürecine girdiği 1980'li yıllardan itibaren çok sık ele alınmaya başladı.

Küreselleşme kavramı ne sadece ekonomik ne sadece siyasal nitelikli bir kavram olup, ekonomik alanla ilgili olduğu gibi, hukuk, insan hakları vb. gibi birçok alanı da kapsayan çok boyutlu bir kavram.

Ancak hepsinden önce bir diğer ifadeyle globalleşme olarak da adlandırılan bu kavram, öncelikle ideolojik kutuplaşmanın çözülmesi anlamını taşımaktadır.

Dolayısıyla küreselleşme denen kavram ekonomik, siyasal, sosyal ilişkilerin ülkeler arasında yaygınlaşması anlamına geldiği gibi, ulusal ekonomilerin dünya ile bütünleşmesini, üretim, tüketim ve finans piyasalarını da kapsar. Diğer taraftan küreselleşme hukuk, demokrasi, insan hakları, siyasal sistem, kültürel ilişkiler, eğitim, çevre bilinci, sağlık gibi alanlarda da meydana gelmektedir.

Gerçekte küreselleşme terimi de, olgusu da 1980 sonrası yıllarda ortaya çıkan ve temelde kırılgılığı yükseltmek amacıyla merkez sermayenin otonom (kendiliğinden) hareketinin her biçimiyle bütün sınırları adım adım zorlayarak yıkmasını, böylece kırımını en çoklaştırmayı anlatan bir süreç.(15)

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kapitalist dünya üzerindeki hegemonyanın ABD tarafından ele geçirilmesi hem savaşın çöküntüsü içindeki ileri sanayi ülkelerinde bir ölçüde oturma (stabilite) sağladı, hem de ekonomik büyümeyi kolaylaştıran ve finanse eden uluslararası kuruluşların kurulmasına yol açtı.(16)

Dünyayı ABD'nin askersel üslerinden oluşan ayaklar üzerine oturtmak, işin özüyüdü. Bu ise, yalnızca "barış ve düzen"i sürdürmeye ve Üçüncü Dünyada uysal hükümetleri işbaşında tutmaya yaramakla kalmadı, önde gelen ortakların ABD'nin dümen suyunda kalmalarını da sağladı. Aynı zamanda, dışarıda asker ve üs bulundurmak için ABD'nin harcadığı dolarlar, bunları barındıran ülkelere, dışalım ve yatırımlarını

artırabilecekleri dış parayı getirdi. Marshall Planı ve onu izleyen ekonomik yardım akımı, ABD'ne bağlı ülkeler ve uydular yaratma işini destekledi. Dolayısıyla ABD ve diğerlerinin çok uluslu ortaklık ve bankalarına, yeni iş olanakları açtı.(17)

Bretton Woods Anlaşması, doları "altın gibi değerli" yaparak, uluslararası para pazarının dolarla dolup taşmasına yol açtı ki, bu da dünya alışverişinin büyümesi için gerekli hazır parayı (likidite) vermekteydi. Yine bu anlaşmayla kurulan Dünya Bankası ve IMF, yabancı yatırımcılarca istenen altyapı için gerekli fonları yaratarak ve Üçüncü Dünya Ülkelerini hizaya getirmenin araçlarını sağlayarak üstlerine düşeni yaptılar.(18)

İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana ekonomik faaliyetin hemen her alanı hızlı ve hızlanan bir uluslararasılaşma yaşamıştır. Bu süreç, özellikle dünya gelirinden bile daha fazla bir büyüme hızı yaşayan dünya ticaretinde gözükmektedir. Üretimin uluslararasılaşması, sermayenin, teknolojinin ve yönetim-işletme becerilerinin ulusal sınırları aşan yoğun yayılmasıyla yakından ilgilidir. Hatta emek bile, en azından belli bölgeler ve ekonominin belli kesimleri içinde, uluslararası bir hareketlilik kazanmıştır.(19)

Kapitalist gelişmenin doğasına ilişkin görüşünü K. Marx, 1848'de şöyle ifade etmiştir: "Burjuvazi dünya pazarını sömürerek her ülkede üretim ve tüketime kozmopolit bir karakter kazandırmıştır... Eski yerel kapalılık ve kendine yeterliliğin yerini, her yönden ilişkiler ve ulusların birbirlerine evrensel bağımlılığı almıştır.(20)

Pax Americana'nın yarattığı müsait ekonomik ve politik çevrenin koşullarından yararlanan çok uluslu şirketler, bu dönemde, uzun vadeli bir sınai ve coğrafi çeşitlenme programı başlattılar. Uluslararası ticaretin özgülüşmesi, doların uluslararası iş ve ticaret işlemleri için "geçer akçe" haline gelmesi, sermaye ihracı için herhangi bir siyasi engelin olmaması ve büyük ölçekli dış yardım programlarının kabul edilmesi ulusal ekonomilere uluslararası nüfuzu büyük ölçüde kolaylaştırmıştır.(21)

20'nci yüzyıl mali sermayenin ve oligopollerin hegemonyasının sürekli olarak arttığı bir tekeller çağı oldu.

Radikal bir Latin-Amerikalı analistin tespitine göre, tüm sözde "ulusal" ekonomilerin yol geçen hanına dönüşleri ve gelip geçicilikleri, faaliyetlerini yürüttüğü mekanın kayganlığı ve yurtsuzlaşması sayesinde, küresel finans piyasaları kanunlarını ve reçetelerini dünyaya dayatıyorlar. Küreselleşme bu piyasaların mantığının hayatın bütün veçhelerinde totaliter bir uzantısından başka bir şey değildir. Devletlerin bir baskıya karşı koymaya yetecek kaynağı ya da manevra özgürlüğü yoktur; bunun nedeni basittir, zira girişimlerin ve hatta devletlerin kendilerinin çökmesi için birkaç dakika yeterlidir.(22)

serbest ticaret kuralları giderek daha yaygın hale gelmekte. Finans kaynakları serbest hareket edebilmekte. Bu ise ekonomiyi giderek politik kontrol dışına itilmekte olduğunu gösteriyor. Ülkelerin devlet tarafından yürütülmesi beklenirken, dünya piyasaları serbestten ekonomiyile ilgili alanlara devletin dokunması istenmiyor.

Toplumların piyasa ekonomisini özümsemesinin tek bir yolu olmadığını ifade eden D. Rodrik'e göre, bugünün gelişmiş endüstri toplumları başarılı olmakla beraber, önemli ölçüde farklılaşan modellerin ürünleridir. Üç önemli örnek olarak ABD, Almanya ve Japonya özel sermaye, hukukun üstünlüğü ve para istikrarına yaptıkları vurgu bağlamında benzeşiyorlar. Fakat sosyal sigorta, iş piyasalarının örgütlenmesi, ürün piyasalarının düzenlenmesi, müşterek yönetim, yeniden dağıtma, vergilendirme ve daha genelde hükümetlerin ekonomideki yeri konusunda büyük farklılıklar gösteriyorlar. Bunlar ve diğer uluslar farklı tarihsel mecralardan ve farklı norm kümelerinden doğan değişik ulusal kapitalizm tarzları geliştiriyorlar. Gelişmiş endüstri ülkeleri kadar da başarılı kapitalizm modeli bulunuyor.(23)

A. King küreselleşmenin ulus-devletlerin, ulusal ekonomilerin, ulusal kültürel kimliklerin egemenliğinde olduğu bir dönemden yeni bir döneme geçişinin küresel ve yerel olmak üzere iki yüzü olduğunu ifade eder.

King'e göre ise yeni tür küreselleşme İngiliz değil, Amerikandır. Kültürel anlamda yeni tür küreselleşme, İngiliz kimliğiyle bitleştirilenden çok farklı, yeni bir küresel kitle kültürü biçimiyle ve de ulus-devletin daha önceki bir aşamasıyla bitişik kültürel kimliklerle ilintilidir. Küresel kitle kültürü, kültürel üretimin modern araçlarının egemenliğindedir. Dilsel sınırları hızla ve kolayca geçebilen, tüm dillerde anında konuşan görüntünün egemenliğindedir. Popüler hayatın, eğlencenin ve dinlenmenin yeniden inşasına doğrudan katılan görsel ve grafik sanatların her türlü müdahalenin egemenliğindedir. Televizyonun ve sinemanın, görüntünün, görselleşmenin, kitle reklamcılığının sunduğu tarzların egemenliğindedir. Küresel kitle kültürü, tüm bu kitle iletişim biçimlerinde kendini gösterir ama başlıca örneği uydu televizyonudur.(24)

Küreselleşmenin başka bir özelliği, oldukça farklı bir nedenden, gitkçe artan uluslararası karşılıklı bağımlılıktan kaynaklanıyor.

2 Temmuz 1997'de Tayvan parasındaki devalüasyonla başlayan Tayvan krizini izleyen aylarda Doğu Asya'nın mucizevi ekonomileri çöktü ve on milyonlarca insan sefalete sürüklendi. Rusya, dışarıya karşı yükümlülükleri konusunda iflas ederek yeniden komünistlere yöneldi. Sermaye kaçışıyla karşı karşıya kalan Latin Amerika, Doğu Asya tarzı bir felaketin eşiğine vardı ve Brezilya IMF'den acil yardım isteme durumuna geldi. Türkiye de Rusya krizinden kötü etkilendi. Özetle, bugün

halen süren zincirleme tepkiler dünya ekonomisini, belki de 1 bu yana en büyük kördüğümeye getirdi.(25)

Bugün ülkeleri uluslararası ve bölgesel örgütlemeler olan NAB gibi askeri ve ekonomik örgütlenmelere bağlayan düzenlemelerlişmektedir.

Uluslararası sistemin iki bloklu özelliğinin çözülmesiyle bir yanda "tek dünya sistemi" oluşturma anlamında küreselleşme çabaları, diğer tarafta ekonomik ve siyasi bütünleşmelere daha fazla yönelme anlamında entegrasyon hareketleri 21'nci yüzyıla yaklaşılana dönemin üzerinde en çok durulan konuları haline geldi. Bölgesel birleşmelerde görülen artışın yanında dünya küreselleşmeye doğru mu gidiyor? sorusunun sorulması zihinlerdeki ikilemi de ortaya koymakta.

Küreselleşmenin başka bir özelliği de ekolojik karşılıklı bağımlılıktır. Çernobil'in zehirli bulutları buraya doğru geldiklerinde, sınır kapısında durup, pasaportlarını gösterip "sizin topraklarınıza yağabilir miyiz?" demediler. Esip geldiler ve... Çernobil'in nerede olduğunu bile bilmeyen topraklara yağmurlarını bıraktılar.(26)

Z. Bauman küreselleşmeyi evrenselleşme fikrinden köklü bir biçimde ayrıldığını ileri sürer.

Tıpkı uygarlık, gelişme, yakınlaşma, konsensus (uzlaşma) ve erken dönem modern düşüncenin öteki diğer anahtar kavramları gibi, evrenselleşme fikri de düzen kurma umudu, niyeti ve kararlılığını gösterir. Bütün bu kavramlar birlik içinde dünyayı eskiden olduğundan daha farklı, daha iyi yapma, değişimi ve iyileşmeyi küresel, türsel çapta yaygınlaştırma isteğini ilan ediyordu. Aynı şekilde, herkesin ve her yerin hayat koşullarını benzer kılma, belki de eşitleme niyetini ilan ediyordu. Küreselleşmenin anlamında bu özelliklerin hiçbiri kalmamıştır. Yeni terim küresel girişimler ve çabalardan çok, asıl olarak niyet ve tahmin edilmemiş küresel etkilere işaret ediyor.(27)

IV- SONUÇ YERİNE

II. Dünya Savaşı sonrasında yeni bir uluslararası düzeninin (Yeni Dünya Düzeni) ana hatları Winston Churchill tarafından çizilmişti: "Dünyanın yönetilmesi aç ulusların eline geçerse, tehlike her zaman kapımızda olur... Oysa dünyanın yönetilmesi tok uluslara bırakılmalı... Gücümüz bizi ötekinin üstüne yerleştirdi. Kendi malikanesinde huzur içinde yaşayan zengine benziyoruz".(28)

Churchill'in reçetesinin etkisi h,1, süren aldatıcı maskesini düşürerek dünya düzeninin başlıca çizgilerini belirleyebiliriz: Zengin toplumların zenginleri, onlara taşeronluk yapan yoksul ulusların zenginlerinin yardı-

mıyla, zenginlik ve güçten daha büyük bir pay koparmak için kendi aralarında rekabete girişerek, önlerine çıkan herkesi acımasızca ezip geçerek dünyayı yönetmelidirler. Başkalarına gelince, onlara düşen hizmet edip acı çekmektir.(29)

Her karmaşık sistemde olduğu gibi burada da başka nüanslar ve ikinci etkiler vardır ama gerçekte dünya düzeninin temel motifleri bunlardır. Eski ve yeni dünya düzeninin "yasallaştırılmış uluslararası korsanlık" olarak tanımlanması boş bir ifade olmayacaktır.(30)

Dünyada 1990'dan başlayarak yeni tür bir kamplaşmanın haritaları çiziliyor... Üstün güçlerin ideolojik savaşı geride kaldı. Şimdi bunların yerine Kuzey Amerika, Avrupa ve Japonya arasında "pazarları paylaşım savaşı" ve "enerji kaynaklarını denetim savaşı" alıyor. Bu da yeni bir uluslararası yapılanmayı gerektiriyor. Olayın bir boyutu küreselleşme, diğer boyutu ise bloklaşmadır. Üç blokun da küreselleşme tezini pazarlamakta ortak çıkarları vardır: Batı tüketim kalıpları, Batı girişimcisi, sermayesi ve teknolojisi için, küreselleşmek zorunludur.(31)

Üç blok, etrafına siyasal, ekonomik ve kültürel duvarlar örerken, küreselleşme paravanası arkasına saklanıp, %85'in, bir "otoyol gibi" kendilerine açılmasını istiyorlar. 2000'li yıllar yeni yeni bloklaşmaların ve küreselleşme kavgalarının bilinerek yapılacağı yıllar olacaktır.(32)

Yönetim yapıları ülke içi iktidar, son birkaç yüzyıldır da ekonomik iktidar etrafında birleşme eğilimindedir. Bu süreç devam ediyor. BBC ekonomi muhabiri James Morgan şekillenmekte olan "de facto (fiili) dünya hükümeti"ni şöyle betimliyor: IMF, Dünya Bankası, G7, Gatt ve "yeni emperyal çağ"da uluslararası şirketlerin çıkarlarına hizmet etmek üzere tasarlanan diğer yapılar, bankalar ve yatırım şirketleri.(33)

"Karşılıklı bağımlılık" da yeni dünya düzeninin yarattığı bir olgudur ve çok da taraftar bulmuştur.(34)

"Doğrusu istenirse tüm dünya devletleri bugün "karşılıklı bağımlılık içindedir. Ancak karşılıklı bağımlılıkla tek yanlı bağımlılığı birbirinden ayırmak gerekir. Zira karşılıklı bağımlılıkta, her iki tarafın da birbirlerine karşılıklı olarak gereksinimleri olduğu için her iki tarafın da (her zaman eşit oranda olmasa bile) pazarlık gücü ve manevra alanı vardır. Kurulmuş bulunan dengenin bozulmasından, her iki taraf da belli oranda zarar görür. Oysa tek yanlı bağımlılıkta böyle bir şey söz konusu değildir. Bağımlı olan taraf, bağımlı olunan taraf karşısında çoğu zaman çaresizdir ve uluslararası arenaya baktığımız zaman güçlü olan tarafın bu gücünü ve karşısındakinin çaresizliğini sonuna kadar sömürdüğünü görmekteyiz."(35)

Karşılıklı bağımlılık ekonomik biçimde olduğu gibi, siyasal ve kültü-

rel biçimde de tanımlanmaktadır. Ancak en güçlü bağımlılık ekonomik bağımlılık olmaktadır.

Bu bakımdan karşılıklı bağımlılık öncelikle ekonomik niteliklidir ve dünyasallaşmaya götürmektedir. En başta ihracat akışlarının gelişmesiyle (uluslararasılaşma), sonra yabancı ülkelerdeki yatırımların gelişmesiyle (uluslararasılaşma), nihayet dünya ölçeğindeki üretim ve bilgi şebekelerinin kurulmasıyla, teknolojik ilerleme ve enformasyonların yayılımıyla (globalleşme)(g) gerçekleşmektedir.(36)

Küreselleşmenin yarattığı mutsuzların sayısı, mutlu görünenlerden çok fazla. Çeşitli kesimlerden pek çok insan, şu ya da bu nedenle küreselleşmenin gerektirdiği değişimi gerçekleştirmekte zorlandığı için bu olguya karşı tavır alıyor.(37)

Yeni Ekonomik Düzen, Yeni Dünya Düzeni (YDD) ya da Küreselleşme - adına ne denirse densin - olarak isimlendirilen uluslararası sistemdeki bu yeniden yapılanmanın, 2000 yılında dünyada yaşayan insanların beşte dördünün gelişmekte olan ülkelerde yaşayacağı istatistikler tarafından öngörüldüğünden, gelişmekte olan ülkeler açısından ne tür sonuçlara yol açmakta olduğu bir diğer tartışma konusudur.

Kapitalizmin yeniden yapılanmakta olduğu bu yeni düzen ya da düzensizlik alternatifsiz bir düzendir. Kapitalizm bir sistem olarak dünya ölçeğinde zafere ulaşmıştır.

Artık dünya pazar mekanizmasının egemenliğine girmiştir. Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi kapitalizmin merkezi karar kurumları, gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini pazar mekanizmasına uyumlu hale getirmek görevini üstlenmişlerdir.

Yeni Dünya Düzeni, uluslararası ilişkilerde siyasal açıdan tek süper ülkenin -ABD'nin- egemenliğini ifade etmektedir. ABD, artık ekonomik açıdan en güçlü ve rakipsiz ülke değildir; aksine Amerika'yı giderek zorlayan güçlü yarışmacılar ortaya çıkmıştır. Ancak siyasal güç olarak ABD rakipsiz şekilde dünyayı biçimlendirmektedir ve bunu da askeri gücüne dayanarak yapmaktadır. Örneğin Körfez Savaşı, yeni dünya düzeni için çok öğretici bir örnektir. Savaş, ABD'nin yaşamsal saydığı çıkarlara karşı çıkanın nasıl cezalandırılacağını dünyaya göstermiştir. Körfez Savaşı, ayrıca BM'in de Amerikan State Department'inin bir alt ünitesine dönüştüğünü de kanıtlamıştır.(38)

Küreselleşme, sermayenin (özellikle de finans sermayesinin)(h) uluslararası devimininin, yeryüzünün istediği yöresine finansal işlemler ve üretim-dağıtım-k,r transferi için serbestçe girebilmesinin ulusal ve uluslararası koşullarının yaratılması anlamına gelmektedir. YDD'de, sermayenin ana örgütlenme biçimi olan emperyalist devletlerin, dünya-

nın herhangi bir yerine, gerektiğinde askeri de dahil olmak üzere, istedikleri biçimde müdahale edebilmesinin siyasi, hukuki, militer, ideolojik, kurumsal olanaklarının var olduğu, küreselleşmeye bu anlamda denk düşen bir düzen demektir.(39)

Büyük Bölünmenin (Soğuk Savaşın bitmesi) yoldan çekilmesiyle, dünya artık bir bütünlük arz etmiyor; dünya şimdi daha çok, kestirilmesi güç yerlerde peydah olan, kimsenin nasıl yakalayacağını gerçekten bilmediği ivmeler kazanan dağınık ve oransız güçlerin bir arenasına benziyor.(40)

Küreselleşme çevre ülkelere son moda bilimin son buluşu diye sunulmuştur: Beyinler yıkanıp eski bilgilerden temizlendi; küreselleşmeyen, özelleştirmeyen bu yeni sürecin dışında kalacağı için uluslararası toplumdan dışlanabilecekti. Böylece 1980'li yılların başından itibaren Batı Avrupa'da İngiltere, Latin Amerika'da Meksika, Arjantin, Şili ve daha sonra yıkılan Doğu Bloku ülkeleri, bu arada Türkiye, özelleştirmeküreselleşme sürecinde geç kalmamaya çalıştılar. Ne var ki, süreç tamamlanmadı, bir çığ gibi tepeden aşağı hızla inerken ne bulursa yıkarak sürüyor.(41)

Küreselleşme fikrinden çıkan en derin anlam dünya meselelerinin belirsiz, kuralsız ve kendi başına buyruk doğasıdır; bir merkezin, bir kontrol masasının, bir yönetim kurulunun, bir idari büronun yokluğudur.(42)

Küreselleşme sürecinin herkesin hemfikir olduğu varsayılan etkileri aslında tümüyle birleştirici değildir. Küreselleşme birleştirdiği kadar böler de; birleştirirken böler. Yerkürenin tek tipliğini arttıran nedenlerle bölen nedenler özdeştir... Küreselleşme süreçlerinin ayrılmaz bir parçası mekanı giderek bölme, insanları ayırma ve dışlamadır. Küreselleşmeye maruz kalan insanların yeni kabileci ve köktenci eğilimi kadar, üst kültürün (küreselleşen üst kültürün) yaygın olarak lafı edilen "melezleşmesi" de küreselleşmenin meşru bir çocuğudur. Özel bir endişe kaynağı, giderek daha fazla küresel ve yurtsuz hale gelen elit kesimle geride kalan "yerelleşmiş" kesim arasındaki tedrici iletişim kopukluğudur. Anlam ve değer üretim merkezleri günümüzde yurt ötesidir, yerel kısıtlamalardan kurtarılmıştır; ne var ki, bu durum söz konusu değer ve anlamların sunulacağı insanlar için geçerli değildir.(43)

Liberalleşme ile teşvik edilen dünya ticareti 1950'lerden beri endüstrileşmiş ülkelerde ciddi bir toplumsal altüst oluşa neden olmadan veya büyük muhalefetler oluşturmadan görülür düzeyde genişlemiştir.(44)

Z.Bauman finans, ticaret ve enformasyon endüstrisinin küresel hareket özgürlüğü ve kısıtlanmaksızın amaçlarının peşine düşebilme özgürlüğünün dünyanın politik parçalanmışlığına bağlı olduğunu ileri sürü-

yor. Ona göre, hepsi zayıf devletlerin varlığından çıkar sağlamaktadır... Kapıları ardına kadar açmak ve özerk ekonomik politikaya dair her türlü düşüncüyü terk etmek, dünya bankaları ve para fonlarının finans yardımına l,yık olmanın ilk ve tereddüt etmeksizin boyun eğilecek koşulu- dur. Zayıf devletler, iş hayatının sürmesi için gerekli olan, ama küresel şirketlerin özgürlüğüne etkili kısıtlamalar getirebileceğinden korkulma- yan, (faydalı) yerel polis karakolları rolüne indirgenebilirler.(45)

Washington Politika Araştırma Enstitüsü'nden John Kavanagh'ın söylemiyle "Küreselleşme aşırı zenginlere daha hızla para kazanma fırsatı vermiştir. Bu bireyler en son teknolojiyi büyük miktarlarda paraları aşırı bir hızla dünyanın etrafında döndürmek ve giderek daha etkili bir biçimde spekülasyon yapmak için kullanmaktadırlar. Ne yazık ki, bu teknoloji dünyanın yoksul insanların hayatlarını etkilemiyor. Aslında, küreselleşme bir paradoks: Çok az sayıda insana çok büyük faydalar sağlarken, dünya nüfusunun üçte ikisini dışarıda bırakıyor ya da kenara itiyor.(46)

DİPNOTLAR

- a GATT, özünde bir anlaşma olmakla birlikte, söz konusu anlaşmadan doğan yükümlülüklerin yerine getirilmesi için ortak tavır alınması zorunluluğu nedeniyle, pratikte uluslararası kuruluş kimliği kazanmıştır. 1947'de 52 üye tarafından imzalanıp 1948'de yürürlüğe giren GATT'ın temel prensipleri arasındaki en önemli üç ilke şunlardır: 1. Dünya ticaretinde ayırım gözetilmeden gelişme sağlamak. 2. Miktar kısıtlamalarının yasaklanması. 3. Tarife tavizleri.

Bkz; Faruk Sönmezoglu vd..., **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Cem Y., İstanbul 1992, s.144

- b Mart 1957'de 6 kurucu ülkenin (Fransa, İtalya, F.Almanya, Hollanda, Belçika, Lüksemburg) Roma'da imzaladıkları bir antlaşma ile kurulan Ortak Pazar (AET) ya da Küçük Avrupa) daha sonra Avrupa Topluluğu'na dönüşmüş ve Şubat 1992'de Hollanda'nın Maastricht kentinde yapılan çok kapsamlı bir antlaşma (Kasım 1993'de yürürlüğe girdi) ile Avrupa Birliği (AB) adını aldı. 1998'den itibaren 5 Doğu Avrupa ülkesi ve Kıbrıs'ı temsilen Rum yönetimiyle üyelik pazarlığına başlayan AB günümüze kadar birtakım genişleme aşamalarından geçerek, 1995'de 15 tam üye ülke sayısına ulaşmıştır. Türkiye'nin de aday ülke statüsü verildiği bu entegrasyon içinde yer alıp almayacağı AB konusunu iç ve dış politikada sürekli bir gündem maddesi haline getirmiştir.

Bkz; Ali Özgüven; **Ortak Tarım Politikası ve Türkiye**, Bursa Üniv. İİBF. 1982

Bkz; Filiz İrge; "Ekonomik Entegrasyondan Siyasal Federasyona BAB-AB-NATO'nun Yeni Stratejileri; Türkiye Açısından Bir Değerlendirme", *Marmara İletişim Dergisi*, Ekim 1999, sayı:10, M.Ü. İletişim Fak. Y., s.87-112

- c Gelişmekte olan ülkelerin borç ödeyemez duruma düşmesi, bunların uluslararası kredi kurumları (IMF ve Dünya Bankası) aracılığıyla Merkezin hedeflediği politikalara sokulmasını sağladı.
- Bkz; Gülten Kazgan; **Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri**, s.45
- d Gorbaçev ve ekibinin hazırlayıp uygulamaya koyduğu ekonomik, siyasal ve sosyal nitelikli radikal reformlar ülkenin iç sorunları olmaktan çıkmış, sonunda Varşova Paktı'nın dağılmasıyla Doğu Bloku'nun çökmesine yol açarak uluslararası dengeleri de değiştirmiştir. Almanyanın bölünmüşlüğüne son veren bu radikal değişiklikler, bağımsızlık hareketlerini ve giderek tırmanan milliyetçiliği de beraberinde getirmiştir. Uluslararası dengeleri etkileyen bu son derece önemli değişiklikler Türkiye'yi de etkileyerek, Türk dış politikasında önemli ölçüde bir hareketlilik yaratmıştır.
- Novosibirsk Raporu (Novosibirsk Memorandum) : Gorbaçev iktidara geldiği andan itibaren ekonomistler, sosyologlar ve siyaset bilimcilerden oluşan bir ekibi etrafında topladı. Bu ekipte ilk sırada ekonomist Abel Aganbegyan, ekonomist-sosyolog ve 1981'den itibaren Politbüro asil üyesi olan Sovyet Bilimler Akademisi'ne bağlı Sibiryadaki çeşitli enstitülerde uzun yıllar Gorbaçev ile birlikte çalışan Tatyana Zaslavskaja ile Sosyal Bilimler Akademisi'nde siyaset felsefesi bölüm başkanı F. Burlatski gibi seçkin uzmanlar yer aldı. Sovyetlerde uygulanacak olan radikal reformların temel direkleri "Novosibirsk Raporu'nda gerçekleştirilmesi tasarlanan önerilerden meydana gelmiştir. Örneğin; işletmelerin özerkliğini geliştirmek konusunda genel uzlaşmaya hemen varıldı. Perestroika'nın diğer önemli aktörleri şunlardır: Y. Afanasyev, E. Şevardnazde, B. Yeltsin, E. Ligaçev, R. Medvedev, N. Riçkov, A. Sakarov.
- Bkz; Nicolas Werth; **Histoire de L'Union Sovietique**, Puf, Paris 1990, s.522
- Jean-Marie Chauvier; **Acteurs de la Perestroika**, L'URSS de Lenine a Gorbatchev, GRIP-Bruksel 1989, s.115.
- Bkz; Filiz İrge; SSCB'de Gorbaçev Liderliğinde Başlayan Radikal Reform Hareketlerinin Nedenleri, Reformların Hedefleri-Uygulanışı ile Doğu Bloku'nda, Sovyet Cumhuriyetlerinde ve Uluslararası Alanda Etkileri-Sonuçları, **Doktora Tezi**, İstanbul Üniv. İktisat Fak. Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul 1995
- e Yeni Genel Sekreterin seçiminin ilan edilmesi Kremlin uzmanlarının gözünden kaçmayan bir inceliği içinde gizlemişti. Andre Gromiko anılarında bunu şu şekilde anlatmıştır: Çernenko'nun ölümünden sonra MK (Merkez Komite)'nin yeni Genel Sekreteri sorunu ortaya çıktı. Bu konuda kararını önce

söylemek zorunda olan Politbüro, M. Gorbaçev'in "çoğunlukla" kabul edildiğini bildirdi. Burada kullanılan "çoğunluk" kelimesi Sovyet uzmanlarını şaşırtmıştı. Andropov ve Çernenko'nun seçimi konusundaki (Politbüro'nun kararı MK tarafından resmen onaylanmıştı) resmi bildiride "çoğunluk"tan "tek bir ses" olarak söz ediliyordu. Gorbaçev'in seçiminde ise, bu genç adayı destekleyenlerin "hepsinin ruhu" şeklinde söz edildi.

Bkz; Michel Heller; **Le 7Ème Secretaire Splendeur et Misere de Mikhaïl Gorbatchev**, Paris, Ağustos 1990, s.18-19

- f F.Almanya Başbakanı Willy Brand'ın öncülüğünü yaptığı Ostpolitik (Doğu Politikası) ruhu aslında 1960'larda başlayan Almanya'nın "İki Devlet ama Tek Millet" olduğu düşüncesini yansıtıyordu. 1971 yılında Batı Avrupa devletleri ile birlikte F.Almanya'nın D.Almanya'yı tanınması , normalleştirme ilişkilerinin ivme kazanmaya başladığını ortaya koymuştur. Birleşmeyi sağlamak için F.Almanya'nın bir gün tarafsızlığına kayabileceğinden çekinen ABD, İngiltere ve Fransa ortak bir girişim başlattılar. Bonn grubu diye anılan teknik düzeydeki çalışmalara SB de katılmıştır. F.Almanya kendi müttefiki ile, D.Almanya ise SB ile ilişki içindeydi. SB'ni tatmin yolları bulununca dörtlü (quadrupartite) denilen anlaşmalar imzalandı. Bu anlaşmaların özü, D.Almanya'nın tanınması ve iki Almanya arasında normalleştirme görüşmelerinin başlamasıdır. Bölünmeyi kemikleştirmiş gibi gözükken bu gelişmeler aslında birleşmenin hareket noktasını oluşturmuştur.

Bkz; Turgut Tülümen; "Dünya Nereye Gidiyor?", **Strateji**, Sayı:95/2, Ankara Rem Y., s.91

ayrıca bkz; Jhon Lukacs; Yirminci Yüzyılın ve Modern Çağın Sonu, Ekonomik Y., İstanbul 1993, s.116

- g 1980'li yılların sonu, karşılıklı bağımlılığın aynı zamanda kültürel nitelik taşıdığı bilincine varılmasının, Sovyetlerin çöküşüyle rantlaştığı bir dönemdir. Yeni iletişim teknolojileri, örneğin bir Ropert Murdoch ya da bir Ted Turner'a gezegenin dörtte üçünü görüntü bombardımanı altında tutma olanağı vermektedir. Maurisol Touraine; **a.g.e.**, s.179

- h Büyük jeopolitik gelişmeleri tahmin ederek bahse girmenin zamanı geride kaldı. Şimdi piyasalarda yükselen değer olarak yeni ve radikal teknolojilere yatırım yapmak gösteriliyor. Risk sermayesi yöneticileri yatırımın yeni kahramanları olarak karşımıza çıkıyor... Para birimleri de Dolar, Euro ve Yen olarak üç ana bloka ayrılıyor. Son 20 yıldır finans piyasalarına damgasını vuran ünlü spekülâtör G.Soros gibi makro düşünen yatırımcıların pek fazla yapacak şeyi kalmadığı ileri sürülüyor. Çünkü bugün yaşanan gelişmeler yatırımları yönlendirmedeki trendin yeniden değişmeye başladığını ortaya koyuyor.

- Bkz; **Milliyet İş Yaşamı**, 25 Haziran 2000
6,5 milyar dolarlık Quantum Fonu'nun beşte üçünün sahibi Soros ve finans sermayesiyle ilgili olarak;
George Soros ; **Küresel Kapitalizm Krizde**, Sabah Y., Çev. G.Şen, İstanbul, Haziran 1999
- 1 Juan Archibaldo Lanus; **Un Monde Sans Rivage Etat**, Nation et Globalisation, Economica Paris 1997, s.5
  - 2 Juan Archibaldo Lanus; **a.g.e.**, s.103
  - 3 Juan A. Lanus; **a.g.e.**, s.104
  - 4 Gülten Kazgan; **Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri**, Altın Kitaplar Y., İstanbul 1994, s.48. Gülten Kazgan; **Tanzimattan XXI. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi** 1. Küreselleşmeden 2. Küreselleşmeye, Altın Kitaplar, İstanbul 1999, s.117
  - 5 Jaques Adda; **La Mondialisation de l'Economie**, 1. GenÉse, La Decouverte, Paris 1996, s.3-4
  - 6 Jaques Adda; **a.g.e.**, s.3
  - 7 Jaques Adda; **a.g.e.**, s.3
  - 8 Yüksel Ülken; **20. Yüzyılda Dünya Ekonomisi**, İ.Ü. İktisat Fak. Y., 1974, 3. Baskı, s.405
  - 9 Fred Halliday; **Yeni Soğuk Savaş Sovyet-ABD İlişkileri**, Belge Y., Çev. İ.Özünlü, İstanbul, Kasım 1985, s.18
Soğuk Savaş terimini ilk kez ortaya atan ve yaşadığı dönemdeki Müslüman çatışmasını kaleme alan 14. Yüzyıl İspanyol Yazarı Don Juan Manuel, soğuk ve sıcak savaşların birçok şeyin yanı sıra sona eriş biçimleri ile de birbirlerinden ayrıldıklarına işaret eder: "Son derece çetin ve sıcak olan savaş, ya ölümle ya barışla sonuçlanır, öte yandan soğuk savaş katılan taraflara ne barış getirir ne de onur kazandırır."
- Bkz; F. Holliday; **a.g.e.**, s.12
- 10 Fred Halliday; **a.g.e.**, s.18
Halliday Sovyet-ABD ilişkilerinin hangi evrelerden geçtiğini inceliyor. Soğuk Savaşın karakteristik özelliklerinin analizini yapıyor. Dönemlere ayırıp ikisi arasında karşılaştırmalarda bulunuyor. Örneğin; Birinci Soğuk Savaş Yunanistan dışında Avrupa'da etkisiz kalmış ama Uzak Doğu'da önemli çatışmalara yol açmıştı. İkincisi de (1979 sonrası dönem) Avrupa'da herhangi bir doğrudan çatışmaya yol açmadı.
  - 11 Feridun Ergin; **Uluslararası Politika Stratejileri**, İstanbul Üniv. İktisat Fak. Y., s.146-147 Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz; Hans Morgenthau; **Uluslararası Politika Güç ve Barış Mücadelesi**, Cilt I ve Cilt II, Çev. Ü.Oskay-B.Oran, Ankara 1970
Ayrıca bkz; Mehmet Gönlübol; **Uluslararası Politika İlkeler-Kavramlar-Kurumlar**, S Yay., Ankara, Ekim 1979
  - 12 Feridun Ergin; **a.g.e.**, s.145
Morton A.Kaplan'ın çift kutuplu denge koşullarını altı grupta incelediği analiz de kitapta yer almakta, s.147

- 13 Zygmund Bauman; **Küreselleşme Toplumsal Sonuçları**, Ayrıntı Y., Çev. A.Yılmaz, İstanbul 1999, s.74
- 14 Zygmund Bauman; **a.g.e.**, s.74
- 15 Gülten Kazgan; **Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri**, s.78
- 16 Harry Magdoff; "Uluslararası Ekonomik Sıkıntı ve Üçüncü Dünya", *Dünya Ekonomisi*, Bunalım ve Siyasal Yapılar, Çev. G.Türk, Belge Y., İstanbul 1983, s.120
- 17 Harry Magdoff; **a.g.m.**, s.120-121
- 18 Harry Magdoff, **a.g.m.**, s.121
- 19 Joseph Camilleri; "Günümüzde Dünya Krizi ve Gelişimi Siyasal Ayrışma", *Dünya Ekonomisi*, Bunalım ve Siyasal Yapılar, Çev. F.Boratav, Belge Y., İstanbul 1983, s.208-209
- 20 Joseph Camilleri; **a.g.m.**, s.209
- 21 Joseph Camilleri; **a.g.m.**, s.211-212
- 22 Zygmund Bauman; **a.g.e.**, s.77
- 23 Dani Rodrik; **Küreselleşme Sınırı Aştı mı? Kızılbelme Y.**, Çev. I.Akyol-F.Ünsal, İstanbul 1997, s.12
- 24 Anthony King; **Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi**, Der:A.King, *Bilim ve Sanat*, Y., Çev. G.Seçkin-Ü. Yolsal, Ankara 1998, s.47-48
- 25 Dani Rodrik; **a.g.e.**, s.11
- 26 Anthony King; **a.g.m.**, s.45
- 27 Zygmund Bauman; **a.g.e.**, s.70
- 28 Noam Chomsky; **Dünya Düzeni Eski Yeni**, Çev. A.Çakıroğlu-T.Birkan, Metis Y., İstanbul, Nisan 2000, s.14
- 29 Noam Chomsky; **a.g.e.**, s.15
- 30 Noam Chomsky; **a.g.e.**, s.15
- 31 Erol Manisalı; **Bıçak Sırtındaki Dünya ve Türkiye**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, Kasım 1998, s.11
- 32 Erol Manisalı, **a.g.e.**, s.13
- 33 Noam Chomsky; **a.g.e.**, s.269
- 34 Erol Mütercimler; **21. Yüzyıl ve Türkiye Strateji**, Güncel Y., İstanbul, Şubat 2000, s.240
- 35 Toktamış Ateş; **Aslan Sosyal Demokratlar, "Dış Politika ve Sorunlarımız"**, Çınar Y., İstanbul 1994, s.202.
Erol Mütercimler; **a.g.e.**, s.240
- 36 Maurisole Touraine; **Altüst Olan Dünya 21. Yüzyılın Jeopolitiği**, Çev. T.İlgaz, Ümit Y., Ankara 1997, s.178
- 37 Osman Ulagay; **Qvo Vadis? Küreselleşmenin İki Yüzü**, Doğan Kitapçılık, 2. Baskı, İstanbul, Ocak 2000 s.129
Mutsuzların yakınmalarına yol açan tablonun temelinde yatan başlıca ekonomik faktörlerden birini Ulagay şöyle açıklıyor;
Ülkeler ve sınıflar arasındaki gelir uçurumlarının büyümesi,
O.Ulagay; **a.g.e.**, s.130
- 38 Gençay Şaylan; **Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşleri**, İmge Y., İstanbul 1994, s.144

- 39 Haluk Gerger; "Söyleşi", *Düşünen Siyaset*, Mart-Nisan 2000, Sayı:13, Esin Sanat ve Felsefe Y., Ankara, s.93
- 40 Zygmund Bauman; **a.g.e.**, s.69
- 41 Gülten Kazgan; **Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri**, s.79
- 42 Zygmund Bauman; **a.g.e.**, s.69
- 43 Zygmund Bauman; **a.g.e.**, s.8-9
- 44 Dani Rodrik; **a.g.e.**, s.92
- 45 Zygmund Bauman; **a.g.e.**, s.79
- 46 Zygmund Bauman; **a.g.e.**, s.83